

**PREMISE PARADIGMATICE ALE ACȚIUNII ȘTIINȚELOR
ADMINISTRATIVE APLICATE ÎN CADRUL SOCIETĂȚII
OCCIDENTALE: CULTURĂ ȘI ORDINE PARTICIPATIVĂ**

**PARADIGMATIC PREMISES OF THE ADMINISTRATIVE SCIENCES
ACTIONS APPLIED IN WESTERN SOCIETY: CULTURE AND
PARTICIPATIVE AGENDA**

Regis ROMAN

**Catedra de Științe Politice și Administrative, Facultatea de Științe Umaniste, Politice și
Administrative, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad**

Tel: 0040-257-282324

E-mail: regis_roman@yahoo.com

ABSTRACT

There is a major conflict regarding the citizen's role as an actor of the society. Political sociology suggests, according to its researches, also, an analysis of the patterns influencing the social and political structure. Methodological individualism focuses on the individual as the center of its researches. It stands for an entire complex of situations, opportunities and burdens exercising social interactions and influencing the ways in which information is discerned and the political decision made. Because the citizen is placed in the very center of the researches, actions and social interactions, political sociology uses multiple arguments based on the rational choice theory or arguments based on behavioral and cognitive psychology.

Key words: *democracy, political decision making process, public administration, public policy*

Societatea actuală se fundamentează pe idei paradoxale și contradictorii, definind în extrem situația libertăților individuale, respectiv a celor publice. Fără a face o analiză exhaustivă și comparativă evidențiem, în mod exclusivist, câteva idei funcționale ale societății occidentale.

La început atragem atenția asupra faptului că ordinea politică apuseană modernă se bazează, utilizând drept criteriu elemente de gândire politică, pe trei funcții elementare și esențiale: funcția administrativă, funcția legislativă și funcția executivă. Din această perspectivă funcția administrativă are rolul de a asigura respectarea legilor și menținerea păcii între cetățeni. Funcția legislativă are rolul redactării, promulgării și modificării legilor în funcție de contextul social și de nevoile statului și ale cetățenilor. Funcția executivă are rolul aplicării legilor și a menținerii controlului instituțional asupra societății în ansamblu. Există un conflict major în ceea ce privește rolul pe care fiecare subiect îl primește în momentul în care este un actor al societății. De exemplu

se afirmă că „Funcționarul și omul politic se opun în societățile moderne termen cu termen” (Aron 2001:48), primul fiind un specialist ales conform unor reguli stricte, pe când cel de-al doilea este un amator care are singurul merit de a fi ales. „Regimurile democratice occidentale sunt niște regimuri de experți conduse de amatori”(Aron 2001:49), însă din punct de vedere constituțional, al modalităților în care puterea este preluată și în funcție de legitimitatea puterii, regimurile caracteristice societăților occidentale se diferențiază net de celelalte deoarece pot fi definite drept „regimurile în care există o organizație constituțională a concurenței pașnice pentru exercitarea puterii”(Aron 2001:56).

Ca mediere, un termen destul de des vehiculat care direcționează funcționarea guvernamentală euro-atlantică este cel de democrație consolidată. Juan J. Linz și Alfred Stepan își definesc termenul de democrație consolidată drept unul elementar care vizează întemeierea instituțională a statului. Din această perspectivă fundamentul consolidării democratice este unul integrator și presocialist: „Fără stat nu poate exista nici democrație”(Diamond, Chu, Plattner, & Tien 2004:51). Înainte de apariția și funcționarea tipului democrației consolidate trebuie îndeplinite trei condiții minime. Aceste condiții sunt necesare dar nu sunt și suficiente. Sunt necesare deoarece, ca precondiții, pot da naștere conceptului dar nu îl desăvârșesc. Este vorba despre:

- Alegeri libere. Votul în sistemul pluripartidist nu asigură și autoritatea statului.
- Legitimitatea puterii. Câștigarea alegerilor prin vot democratic nu înseamnă automat și guvernare democratică în scopul nevoilor societății și individului.
- Domnia legii. Protejarea drepturilor tuturor indivizilor dintr-un stat presupune aplicarea legilor adaptate societății, dar și asupra tuturor membrilor ei.

În aceste condiții, democrația consolidată poate să apară numai în momentul în care „tranziția democratică a luat sfârșit”(Diamond,Chu,Plattner,&Tien 2004:51) iar conducătorii guvernează în spirit democratic.

În ultimul caz, condițiile minime propuse de Juan J. Linz și Alfred Stepan sunt: „existența unui stat, o tranziție democratică completă și un guvern care conduce democratic”(Diamond,Chu,Plattner,&Tien 2004:52). În consecință, definiția democrației consolidate arată că: „un regim democratic, de pe un teritoriu, este consolidat atunci când nici un actor semnificativ național, social, economic, politic sau instituțional nu folosește resurse importante în încercarea de a-și atinge obiectivele prin crearea unui regim nedemocratic sau printr-o desprindere de stat”(Diamond,Chu,Plattner,&Tien 2004:52). Este evident faptul că modelările se aplică printr-un set de condiții care favorizează democrația consolidată, precum: societate civilă puternică, sistem politic autonom, stat de drept, birocrație redusă însă eficientă, societate economică instituționalizată, presupunând ideea unei culturi participative.

De regulă, aceasta funcționează optim în cadrul democrației consolidate. Robert A. Dahl atrage atenția asupra faptului că dezvoltarea democratică este un construct cultural eficient. Prin argumentele istorice utilizate relaționează și compară două pârghii specifice mecanismelor democratice pentru a înțelege ponderea economiei de piață modernă și a unui regim democratic în ceea ce privește funcționarea democrației. Într-un mod subtextual, arată că este necesară o cultură¹ democratică pentru ca democrația ca formă de guvernare să existe, drept urmare economia de piață modernă nu constituie o condiție necesară și nici suficientă pentru a se manifesta democrația. Argumentată istoric, această idee relevă trei tipuri de succesiuni prin care s-a ajuns la democrația de tip „liberal” sau consolidată. Sunt expuse simplificat (Diamond, Chu, Plattner, & Tien 2004:70-71) și prin rezumare:

- Succesiunea occidentală obișnuită în care cultura democratică precede dezvoltarea socioeconomică (cazul S.U.A., al țărilor scandinave ș.a.)
- Succesiunea modernizării autoritare în care dezvoltarea socioeconomică precede culturii democratice (Coreea de Sud și Taiwan).
- Democratizarea treptată prin dezvoltarea simultană a culturii democratice și a evoluției socioeconomice (tranzițiile înspre forme ale democrațiilor consolidate pot să ajungă și la 40 de ani).

Trecând de la planul executiv la cel legislativ, este o idee unanim acceptată cea care afirmă că democrația și instituțiile reprezentative, respectiv parlamentul (ca instituție ordinară) nu sunt noțiuni identice, fiind un efect al intereselor de socializare și al procesualității luării deciziilor. „Cele două noțiuni sunt în cel mai bun caz corelative, astfel încât, astăzi nu putem vorbi despre democrație în absența unui mecanism legislativ parlamentar, dar care trebuie să se bazeze în mod obligatoriu pe ideea pluripartidismului politic real. Totodată reprezentativitatea instituțională este considerată a fi legitimă numai în condițiile în care este un produs al alegerilor libere. Iar a insinua ideea alegerilor libere, în fardarea elementelor seductive care se manifestă în orice ciclu sau campanie electorală înseamnă în mod indubitabil a regăsi în cadrul societății respective ideea libertății cuvântului” (Roman 2010:188). Și, în cazul democrațiilor consolidate libertatea cuvântului este strâns legată de influențarea decizională, de participarea activă a cetățenilor, în modalități explicite ori implicite, în situații conflictuale ori neconflictuale la procesul complex al luării deciziilor publice instituționale în mod comun, ca dialog real actor politic – individ. În acest ultim caz societatea și indivizii trebuie să dispună de mecanisme articulatorii prin care ajung utilizând accesul la informații să conștientizeze în mod eficient ceea ce doresc pentru a nu se mai uza de

¹ Asociativ putem lua în considerare și situarea conceptului de civilizație (intuit de Huntington prin relaționarea democrației cu forme ale civilizației sau ale lipsei de civilizație) ca limită a constituirii culturii democratice.

stereotipii de gândire socială și instituțională care afirmă cu toată convingerea, în trecut în mod direct, în sec. XX în mod indirect, în numele păstrării puterii absolute la nivelul deciziilor singulare ale actorilor politici faptul că publicul poate să dispună „oricum, de cunoașterea a ceea ce dorește, dar poate să nu-și dea seama de ceea ce ar avea nevoie”(Fisichella 1983). Iar o idee „strălucită” utilizată din antichitate până în perioada modernă a fost ideea reprezentării de către instituțiile statului a poporului ca parte, ori ca întreg în funcție de puterile lui (Pennock,Chapman 1968). În acest caz nemulțumirile individului erau eludate ori sporite de cele mai multe ori în numele societății sau a unui alt grup, astfel încât reprezentivitatea a ajuns o sintagmă utilizată ca instrument ostil individului. În numele statului, al societății ori al grupurilor care trebuiau să fie reprezentate s-au realizat cele mai mari orori ale modernității: de la răspândirea comunismului ca viziune ideologică unitară, până la răspândirea conflictelor sociale ca idee funcțională stratificată. Abia în momentul în care s-a ajuns sporadic la ideea necesității reprezentativității nu a grupului ca și colectivitate de anumite dimensiuni, ci a individului ca persoană, ca civilitate, ca actor social s-a dezvoltat conceptul de democrație consolidată.

Ca aplicabilitate sistemică, formularea politicilor în cadrul unui stat aparține guvernului, ca organ executiv constituțional care are rolul să dirijeze structurile administrative statale în modalități mai mult sau mai puțin centralizate. Este cea mai simplă definiție care poate fi asociată cu noțiunea de guvern. Odată cu modernitatea s-a impus asocierea funcției executive într-un stat de drept care are la bază o lege fundamentală – constituția și în cadrul căruia nici un om nu este mai presus de lege, adică nu o poate încălca. În consecință, în cadrul democrațiilor consolidate, în cadrul democrațiilor de tip liberal-occidental statul de drept are o specificitate caracteristică care semnifică o relaționare de tip teoretic-general – orice om trebuie să răspundă în fața legii și o condiție de tip instituțional-aplicativ – legea prin esența ei trebuie limitată pentru a se preveni abuzul de putere. Dacă se aplică numai primul element al statului de drept nu se previne abuzul instituțional de putere și se conturează posibilitatea apariției unor elemente corupte de oligarhie, dictatură ori comunism. Cel de-al doilea element este unul major al prevenirii corupției instituționale, fiind o condiție necesară oricărui guvernământ democratic. Situația inversă nu este posibilă, adică nu se poate vorbi din punct de vedere istoric despre existența unui guvernământ care previne abuzul instituțional de putere, însă nu aplică legea în mod unitar – exemplul regimurilor monarhice nu este suficient și concludent, deoarece încălcă legea prevenirii abuzului de putere prin definiția lor internă.

Problema centralizării administrative este o caracteristică a tipului de regim politic adoptat. Conform taxonomizării regimurilor politice – segmentarea lor simplă în regimuri statale unitare ori federative se ajunge la o înțelegere diferențiată a problemei centralizării administrative. Punctul lor comun care acționează ca un nucleu funcțional este reflectat prin elementele: colectărilor și

distribuirilor bugetare; regiuni și urbanizare; tipologie instituțională; atribuții și roluri constituționale; finalizarea și legiferarea deciziei politice; domenii de competență administrativă; politici publice și sociale ș.a. Diferențele specifice iau naștere prin metodele și pârgghiile găsite la nivelul aplicării acestor nuclee de bază care arată modalitățile de distribuire a resurselor financiare și umane, a bunurilor și serviciilor.

La nivelul operațiunii executive, prin metodele specifice de acțiune instituțiile publice administrative ale statului constituie „una din caracteristicile esențiale ale formei de guvernare politică proprii societăților contemporane dezvoltate, care este statul modern. Istoria administrației publice este, drept urmare, un capitol al istoriei dezvoltării statului modern”(Maynz 1982:43). Iar din perspectiva instituțiilor democratice rolul declarat al administrației publice este cel de egalizare și de nivelare socială prin intermediul birocrăției și cu ajutorul premiselor de competență ale funcționarilor publici (Weber 2003; Weber 2001). Dacă persoanele care participă la viața politică sunt delegați prin intermediul alegerilor libere, persoanele care iau parte la viața birocratică și instituțională a administrației publice sunt aleși pe baza competențelor lor. Ultima judecată constituie un mecanism care este utilizat în mod optim în cadrul sistemelor democratice cu toate relativele adversități care pot fi intuite: adversitatea reprezentării legitime, procesualitatea delegării competențelor, „vânarea” prin cicluri electorale a slujbelor birocratice, ierarhizarea centralizată ori difuză, în plan național, regional sau local ș.a.m.d. Totodată, în unele sisteme administrative, cazul S.U.A. este cel mai semnificativ și reprezentativ, competitivitatea politică, ca exercițiu prin natura sa de esență democratic, se răsfrânge în mod nemijlocit asupra competitivității slujbelor birocratice și administrative, astfel încât sistemul recompenselor funcțiilor administrative odată cu schimbările realizate la nivel politic este bine pus în practică. În concluzie, putem afirma faptul că democrația este un regim de administrare și de guvernare ordinară. Doar, din punct de vedere istoric, numai odată cu democrația s-a născut ideea care afirmă că se ajunge la „reducerea inamicului la adversar. A-l considera pe *alter* în calitate de simplu adversar, căruia i-ar fi recunoscute garanțiile și drepturile, inclusiv cel de a concura pentru cucerirea pașnică a puterii, presupune un scenariu politic lipsit de tensiuni puternice și necontrolabile: tocmai un scenariu de guvernare ordinară, de gestiune calmă și fără zguduirii puternice a *res publica*...cu cât se intră mai mult într-o administrare de urgență, cu atât mai mult adversarul, sau cel puțin un oarecare adversar, devine inamic, ori pentru că se comportă ca un inamic, ori pentru că este perceput ca atare, ori din ambele motive”(Fisichella 1983:327).

Democrația consociativă numită drept un model consensual al democrației – termen introdus de către Arend Lijphart constituie o variantă aplicată sau alternativă a democrațiilor de tip anglo-saxon (societate și cultură politică omogenă și laicizată) ori european (societate și cultură politică

fragmentată în civilizații separate). Modelul consensual al democrației se fundamentează pe clivajele sociale, pe ideea segmentărilor sociale care dau naștere liniilor de demarcație diferite prezente în cadrul societății, rezultând diferențieri confesional-religioase, lingvistice, etnice, economice, ideologice ș.a. Toate liniile de demarcație dau naștere prezenței în cadrul societății a multitudinii de subculturi specifice care trebuie să fie acceptate la nivel instituțional prin încadrarea oamenilor în „blocuri” sociale, politice și culturale separate (școli, asociații, administrații locale ș.a.m.d.). În consecință „varietatea enormă de reguli și de instituții formale și informale pe care le-am descoperit în democrații pot fi reduse la un model bidimensional, pe baza contrastului dintre guvernarea majoritaristă și cea consensualistă” condiții în care s-a observat faptul că democrațiile majoritariste „nu întrec democrațiile consensualiste în managementul macroeconomic și controlul violenței – de fapt, democrațiile consensualiste au rezultate ceva mai bune - , dar democrațiile consensualiste depășesc evident democrațiile majoritariste, în privința calității democrației și a reprezentării democratice”(Lijphart 2006:274), mai ales în ceea ce privește toleranța politicilor publice.

Toate aceste premise ale democrației consociative sau consensuale au fost ulterior utilizate drept argumente negative majore pentru a justifica segmentarea pe criterii etnice sau minoritare, mai ales în zona Europei Centrale și de Est, invocându-se climatul democratic autodeterminativ sau autoseparatist. Lijphart nu a intuit de loc implicațiile sistemului alternativ al democrațiilor de tip majoritar, sau dacă le-a predeterminat a avut intenții ascunse (ceea ce unii autori pun în valoare, asociind arborele genealogic al autorului cu specificul și cu motivațiile gândirii sale). De fapt Lijphart a pus în prim-plan în discuție modelul democratic consolidat al democrațiilor sistemelor sociale și politice ale Belgiei și Elveției ca puteri executive și legislative. S-au observat eșecurile acestui tip de democrație mai ales în ceea ce privește fenomenul fragmentării naționale prezent în fostele națiuni ale blocului răsăritean.

R. A. Dahl propune existența a câtorva garanții instituționale care asigură accesul la un sistem social și politic democratic și care privesc (Dahl 1985:11):

- Libertatea de exprimare liberă, relaționată cu accesul la surse alternative de informație,
- Dreptul la vot, mediat de alegeri libere și corecte,
- Libertatea de a constitui organizații și de a face parte integrantă din structura lor,
- Eligibilitatea în cadrul funcțiilor publice,
- Dreptul actorilor și al liderilor politici de a concura în scopul câștigării consensului social și al voturilor,

- Instituțiile care determină o procesualitate corelativă între guvernul care este dependent de vot și multitudinea instituțiilor de natură politică.

Însă toate garanțiile instituționale sunt legate de fenomenul economic, paneconomic al rolului pe care banii îl au în ziua de azi asupra manifestărilor structurate ale socialului, dar și asupra politicii, în general. Rezultă faptul că, de fiecare dată competiția politică este redimensionată în funcție de relaționarea între public/societate – sistem politic/instituțional și mobilitatea resurselor financiare, doar, „N-ar trebui uitat, de altfel, că în vectorul mișcării societății contemporane se manifestă două tendințe, una aparținând economiei care „denaturează” și subjugă politica și alta, opusă acesteia”(Fisichella 1983:338), rezultând o dublă influențare electivă a economicului asupra politicului, dar și invers, ceea ce descrie un cerc vicios al antagonismului, nu a sistemului democratic, ci, al sistemelor sociale în ansamblu

Rolul cetățeanului în cadrul sistemului politic și instituțional arată că din perspectiva sociologiei politice se realizează o relaționare constantă între două noțiuni elementare care vizează definirea calității de cetățean ca personalitate socială și ca potențial actor politic. Astfel încât, de cele mai multe ori s-a pus în discuție ideea unei intercondiționări funcționale realizate prin asocierea a doi termeni: acțiunile individului, gândirea socială a individului și instituțiile ori sistemul politic. Încă de la început toate aceste analize comparative au fost realizate prin utilizarea mecanismului determinismului social. Drept urmare se conturează ideea legăturilor complexe, dublu implicative: individul gândește politic în funcție de modalitățile în care trăiește din punct de vedere social, dar și caracteristicile sociale determină (abordare neohegliană) preferințele politice (McPhee 1988).

Alți sociologi politici – Key și Munger (1959) - au susținut faptul că nu există nici o corespondență directă între caracteristicile sociale și preferințele politice „definite în funcție de interesele individuale”(Godin, Klingermann 2005:209), atrăgând atenția asupra circumstanțelor și contextelor sociale care sunt mult mai importante în ceea ce privește exprimarea preferințelor politice. În sinteză sunt necesare cunoașterea contextului politic și social în care cetățeanul este inclus, doar contextele sociale au efecte asupra politicului „pentru că ele influențează probabilitatea interacțiunilor sociale între grupuri și în interiorul acestora, afectând astfel fluxul informației relevante politic. În consecință, contextele sociale sunt cel mai bine definite în termenii compoziției sociale (Eulau, 1986), și în acest sens un context poate fi înțeles drept compoziția socială a unui mediu”(Godin, Klingermann 2005:210).

Prin structuri exemplificative poate fi relaționat cu noțiunea de context social orice tip de mediu – de la o unitate statală până la o regiune, de la o provincie până la un tip de biserică, de la un oraș determinat până la un club sau asociație ș.a. Din perspectiva sociologiei politice s-a pus întrebarea dacă aceste medii, aceste contexte sociale determină autoagregarea și autoselecția

individuală sau dimpotrivă? Adică, dacă oamenii devin liberali, social-democrați, catolici, protestanți, educați sau needucați din cauza contextului social sau devin așa din motive independente de mediu și de context. S-a observat faptul că, în general, cu cât mediile sunt mai mari – prin raportare la nivel statal sau regional, cu atât problema autoselecției și autoagregării este mai mică și invers – cu cât mediul și contextul social este mai mic cu atât poate să funcționeze problema autoselecției și autoagregării mai bine. Deși, în general, indivizii nu ajung să își aleagă statul, regiunea ori județul în care își stabilesc domiciliul și reședința în funcție de criterii care sunt semnificative din punct de vedere politic (Erikson, Wright, McIver 1993), ci utilizează, de regulă, alte criterii.

Un alt mecanism explicativ al influențelor contextuale asupra comportamentului individului îl constituie ideea rețelelor sociale. În mod sintetic rețelele sociale sunt articulații artificiale construite de către indivizi ca efect al alegerilor pe care au ajuns să le materializeze.

Mediul social, în general, și mediul politic în special sunt greu de controlat de către indivizi. Însă contactele și rețelele sociale pe care fiecare om le realizează cu alții sunt ușor de perceput. Există și în acest caz o determinare care vizează faptul că rețelele sociale posibile sunt un efect al constrângerilor mediului social, care le condiționează dezvoltarea și manifestarea. Această idee a apărut încă de la început în domeniul sociologiei, odată cu regula lui E. Durkheim care arăta că faptele sociale constrâng indivizii. Iar mediul social este un construct al faptelor sociale. Studiile anglo-saxone au ajuns să studieze problema rețelelor sociale sub forma unor modele tip, ale unor patternuri ale minorităților sociale și naționale care sunt cele mai reprezentative grupuri relativ omogene la scară generală. În concluzie:

- rețelele sociale apar la intersecția constrângerilor mediului social cu preferințele individuale ale indivizilor reprezentativi pentru un grup anume,
- rețelele sociale apar prin desfășurarea lor temporală ceea ce arată că se construiesc după un interval temporal decizional. Indivizii trebuie să fie pregătiți să primească elementele de noutate sau de schimbare,
- rețelele sociale apar în condițiile în care indivizii au legături repetate cu anumite contexte și cu sursele de informare, ei nu acceptă imediat o informație politică nouă cu care sunt în dezacord, dar nici nu pot să o suprimă în totalitate,
- rețelele sociale apar și ca efect al informațiilor politice distorsionate - care nu sunt obiective, deoarece acestea care acționează în manieră simplă și eficientă asupra intelectului uman.
- rețelele sociale se bazează la nivel cognitiv pe cultura politică implementată în societatea respectivă, dezvoltându-se faptul că ele sunt cumva preexistente și predeterminate intențional,

- rețelele sociale pot fi calculate probabilistic prin analiza factorilor externi, constrângători, existenți în cadrul societății și prin înțelegerea factorilor interni, mobilizatori la nivel individual.

CONCLUZII

În concluzie, sociologia politică a propus prin studiile sale și o analiză a modalităților și modelelor de influențare ale structurii sociale și politice a individului. Curentul individualismului metodologic este cel care pune în centrul cercetărilor sale individul într-un complex de situații, de oportunități sau constrângeri în urma cărora se dezvoltă interacțiunile sociale și care au consecințe asupra modalităților de percepere a informațiilor și a realizării alegerilor politice. Fiindcă actorul individual este plasat în centrul analizelor, a acțiunilor și interacțiunilor sociale sociologia politică utilizează argumente multiple care privesc teoria alegerilor raționale ori care reclamă apelul la psihologia comportamentală și cognitivă. De exemplu R. Boudon „prezintă un model microsociologic care plasează un actor (mai mult sau mai puțin) rațional în cadrul unui set de constrângeri macrosociologice”(Goodin, Klingermann 2005:216). Ori modelele socializării familiei – Jennings și Niemi sunt semnificative pentru a înțelege preferințele politice manifestate din cauza statutului familiei care se autodefinește printr-un grad de coeziune ridicat. Totodată modelele coeziunilor sociale ale lui Burt și Kratz care analizează metodele prin care „influența socială în politică are loc între oameni cu un respect reciproc ridicat și care împărtășesc același climat de opinie normativ....cetățenii au mai multe șanse să-i influențeze pe alții dacă au o opinie foarte favorabilă unii despre alții, atât ca prieteni, cât și ca surse de informații politice”(Goodin, Klingermann 2005).

BIBLIOGRAFIE

- ARON, Raymond, *Democrație și totalitarism*, Editura All Educational, București, 2001.
- DAHL, R.A., *A Preface to Economic Democracy*, Polity Press, Cambridge, 1985.
- DIAMOND, Larry, CHU, Yun-han, PLATTNER, Marc F., TIEN, Hung-mao, (coord.), *Cum se consolidează democrația*, Editura Polirom, Iași, 2004.
- ERIKSON, R.S., WRIGHT, G.C., Mciver, J.P., *Statehouse Democracy: Public Opinion and Policy in the American States*, Cambridge University Press, New York, 1993.
- FISICHELLA, D., (ed.), *La rappresentanza politica*, Giuffrè, Milano, 1983.

GOODIN, Robert E., KLINGEMANN, Hans-Dieter, (coord.), *Manual de știință politică*, Editura Polirom, Iași, 2005.

LIJPHART, Arend, *Modele ale democrației*, Editura Polirom, Iași, 2006.

MAYNZ, R., *Sociologia dell'amministrazione pubblica*, Il Mulino, Bologna, 1982.

MCPHEE, W. N., (ed.), *Formal Theories of Mass Behaviour*, Free Press, New York, 1988.

PENNOCK, J. R., CHAPMAN, J. W., (eds.), *Representation*, Atherton Press, New York, 1968.

ROMAN, Regis *Elemente de istorie și sociologiei politică*, Ed. Canonica, Cluj-Napoca, 2010.

WEBER, M., *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Incitatus, București, 2003.

WEBER, M., *Teorie și metodă în științele culturii*, Editura Polirom, Iași, 2001.